

ΓΝΩΣΤΑ ΚΑΙ ΑΓΝΩΣΤΑ

Γράφει ο Αντώνης Αμπατζής → ampandonis@gmail.com

ΤΟ ΣΤΙΓΜΑ

Με αφορμή το έργο «Πινελιές ζωής» από το Θέατρο Τέχνης Αυστραλίας, με την υποστήριξη του NDIS, μέσα από το οποίο είδαμε τρεις διαφορετικές ιστορίες ανθρώπων με διάφορα προβλήματα είτε κινητικά, είτε νοητικά ακούσαμε για άλλη μια φορά την λέξη «στίγμα». Η παροιμία μας εδώ στο Σίδνεϊ αν και μεγάλη σε αριθμό, δεν έχει «ξεφύγει» τόσα χρόνια από διάφορες προκαταλήψεις οι οποίες μετατρέπονται σε στίγμα. Για παράδειγμα, ένας μετανάστης δεν μπορεί να αποτύχει, (αυτός ήταν και ο κύριος λόγος που έφυγε από την Ελλάδα, να αποκτήσει πλούτη και υλικά αγαθά), αν δεν το καταφέρει και γίνει παροίος στην Αυστραλία, τότε η κατακραυγή και το στίγμα του αποτυχημένου αποτυπώνονται στο πρόσωπο του. Είναι και αυτό μία μορφή στίγματος. Αλλά δυστυχώς το στίγμα εμφανίζεται στις περισσότερες των περιπτώσεων πίσω από τις κλειστές πόρτες των μεγάλων σπιτιών με την εσωτερική σκάλα ή την πισίνα στο πίσω μέρος του σπιτιού. Και από κει και πέρα σιωπή.....

Το στίγμα λοιπόν, τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις που σχετίζονται με τις κινητικές και ψυχικές ασθένειες αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα, τόσο για τους ίδιους τους ασθενείς όσο και για τις οικογένειές τους. Στίγμα σημαίνει κλίδα, ανεξίτηλο σημάδι, λεκές. Μεταφορικά το στίγμα είναι ένας έντονα μειωτικός χαρακτηρισμός που αποδίδεται σε κάποιον και από τον οποίο είναι πολύ δύσκολο να απαλλαχθεί. Είναι η κακή φήμη και η ηθική απαξία που συνοδεύει και βαρύνει οριστικά κάποιον.

Στιγματίζω σημαίνει σημαδεύω, κατηγορώ, επικρίνω κάποιον με οξύτητα, του αποδίδω ένα βαρύ χαρακτηρισμό που έχει ως αποτέλεσμα την οριστική ηθική του μείωση ή εξόντωση. Κατά το Μεσαίωνα υπήρχε η συνήθεια να σημαδεύεται ο εγκληματίας με πυρακτωμένη σφραγίδα.

Σε διάφορες εποχές και κοινωνίες, πολλές ήταν οι ασθένειες που πήραν το χαρακτήρα 'στίγματος', ο καρκίνος, η φυματίωση, το AIDS. Οι διαταραχές που στιγματίζονταν θεωρούνταν ανυπόληπτες και εξευτελιστικές. Αναμφίβολα όμως, η πιο στιγματισμένη μεταξύ όλων είναι η ψυχική νόσος.

Ο τυπικός ορισμός του στίγματος αναφέρεται στο εξής: το άτομο χάνει την κοινωνική υπόσταση και υφίσταται διακρίσεις εξαιτίας της ψυχικής του ασθένειας. Το στίγμα είναι μια ανεπιθύμητη, δυσφημιστική ιδιότητα που στερεί από κάποιον το δικαίωμα της πλήρους κοινωνικής αποδοχής, ενώ ταυτόχρονα τον αναγκάζει να προσπαθεί να κρύψει την αιτία που προκαλεί αυτήν την αντιμετώπιση.

Τη διαιώνιση του στίγματος εξαιτίας της ψυχικής νόσου εκτός από την έλλειψη γνώσεων έρχεται να εξηγήσει και η φυσική ροπή του ανθρώπου στο να διατυπώνει προκατειλημμένες και στερεό-

τυπες εκτιμήσεις. Συχνά ο άνθρωπος οδηγείται σε αυθαίρετες εκτιμήσεις της πραγματικότητας, ιδιαίτερα υπό το καθεστώς έντονου άγχους και φόβου. Προϊόν της παραπάνω διαδικασίας είναι οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα.

Τα στερεότυπα, οι προκαταλήψεις και οι επακόλουθες διακρίσεις είναι τρεις έννοιες που συνδέονται στενά με την έννοια του στίγματος.

Στερεότυπα είναι αρνητικές κρίσεις που προκαθορίζουν τη συμπεριφορά μας, σύμφωνα με τις οποίες διάφορα χαρακτηριστικά αποδίδονται αυθαίρετα σε ομάδες ατόμων (π.χ. η αρνητική πεποίθηση ότι τα άτομα με σχιζοφρένεια είναι επικίνδυνα).

Προκατάληψη είναι γνώμη διαμορφωμένη εκ των προτέρων από επηρεασμό και χωρίς μελέτη του θέματος, κρίση η οποία έχει συναχθεί αυθαίρετα, χωρίς επαρκείς αποδείξεις (π.χ. αποδέχομαι την πεποίθηση ότι τα άτομα με σχιζοφρένεια είναι επικίνδυνα και τα φοβάμαι).

Διάκριση είναι η συμπεριφορά που ακολουθεί την προκατάληψη και είναι έκφραση αρνητικών απόψεων (π.χ. πιστεύω ότι τα άτομα με σχιζοφρένεια είναι επικίνδυνα, τα φοβάμαι και αποφεύγω να δουλέψω μαζί τους). Οι διακρίσεις έχουν αρνητικές συνέπειες στην πορεία της ψυχικής νόσου και μεγάλωνουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άτομα αυτά στην προσπάθειά τους να επανενταχθούν στην κοινωνία.

Πιο απλά, το στίγμα είναι ένα σημάδι εξευτελισμού, ατίμωσης και ντροπής.

Έχει τέσσερα συστατικά:

- 1) Κολλάμε σε κάποιον μια ετικέτα, έναν χαρακτηρισμό, μια ρετινιά
- 2) Δημιουργούμε στερεότυπα για τους ανθρώπους που έχουν αυτό το χαρακτηριστικό
- 3) Έπειτα κάνουμε ένα διαχωρισμό: από τη μια είμαστε εμείς, που είμαστε υγιείς, φυσιολογικοί και από την άλλη πλευρά βρίσκονται 'οι άλλοι', οι άρρωστοι, που έχουν χάσει την αξία τους
- 4) Τέλος, προβαίνουμε σε αρνητικές διακρίσεις εναντίον όσων έχουν τα παραπάνω στερεότυπα χαρακτηριστικά.

Ανεξάρτητα, πάντως, από το βαθμό διάκρισης

που υφίσταται το άτομο, το υποκειμενικό βίωμα υποτίμωσης και περιθωριοποίησης είναι αυτό που επηρεάζει άμεσα την αυτοεκτίμησή του. Έτσι ο ασθενής εσωτερικεύει το στίγμα και αισθάνεται υποτίμηση, ντροπή και δυσφορία. Εμφανίζει επίσης συμπεριφορές απόσυρσης και απόκρυψης. Έτσι, εκτός από την ίδια τη νόσο τα άτομα αυτά, έχουν να αντιμετωπίσουν το κοινωνικό στίγμα, την προκατάληψη και το φόβο της κοινωνίας.

Ο στιγματισμός και ο επακόλουθος κοινωνικός αποκλεισμός οφείλονται κυρίως στην έλλειψη γνώσεων για την αιτιολογία της νόσου. Η ψυχική ασθένεια δεν είναι κάτι χειροπιαστό, είναι γενικό κι αόριστο. Και ότι δεν γνωρίζουμε μας φοβίζει. Οι ανθρώπινες κοινωνίες ότι φοβούνται το γελοιοποιούν και το περιθωριοποιούν, γιατί νιώθουν ότι αυτό απειλεί τη συνοχή τους. Αυτή η περιθωριοποίηση ενδυναμώνει την αίσθηση ομοιογένειας της κοινωνίας μας, αλλά δυσκολεύει τόσο την πρόληψη όσο και την αποκατάσταση αυτών που αντιμετωπίζουν ψυχολογικές δυσκολίες.

Το χειρότερο είναι πως συχνά αποφεύγουν να ζητούν βοήθεια από ειδικούς, μιας και θεωρούν πως αυτό προσυπογράφει τη σοβαρότητα της κατάστασής τους, με αποτέλεσμα να μην παίρνουν πολύτιμη βοήθεια στην αρχική φάση των σοβαρών καταστάσεων. Επίσης, όσοι ήδη αντιμετωπίζουν τέτοιου είδους προβλήματα αποφεύγουν να τα γνωστοποιήσουν και να τα συζητήσουν στο συγγενικό, κοινωνικό και εργασιακό τους περιβάλλον, φοβούμενοι την απόρριψη. Σε πολλές περιπτώσεις, ο φόβος της ψυχικής διαταραχής δημιουργεί πολύ περισσότερα προβλήματα και από την ίδια τη διαταραχή.

Οι μύθοι για τις ψυχικές διαταραχές δεν σταματούν όμως εδώ. Είναι σημαντικό, λοιπόν, να γνωρίζουμε ότι η ψυχική ασθένεια:

- δεν προκαλείται ούτε από κακά πνεύματα ούτε από μάγια
- δεν προκαλείται από κατάρες και από 'κακό μάτι'
- δεν είναι η τιμωρία του Θεού για τις αμαρτίες της οικογένειας ή του ατόμου
- δεν προκαλείται από έλλειψη θρησκευτικής πίστης
- δεν είναι το αποτέλεσμα ερωτικής απογοήτευσης
- δεν οφείλεται στην υπερβολική μελέτη
- δεν είναι μεταδοτική

Τα μέλη της οικογένειας είναι αυτά που σηκώνουν το τεράστιο συναισθηματικό βάρος αλλά και το βάρος της φροντίδας και της υποστήριξης του. Η οικογένεια βιώνει συνολικά τις συνέπειες των προκαταλήψεων, του στιγματισμού και των κοινωνικών διακρίσεων.